

№ 34 (2023) С. 144–151
National Academy of Fine Arts and Architecture
Collection of Scholarly Works
«Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua>

УДК 655.3.066.36:76(477)"19/201"
ORCID ID: 0000-0001-5407-9357
ORCID ID: 0000-0002-2464-4631
DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-34-19>

Володимир Петрашик

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
volodymyr.petrashyk@naoma.edu.ua

Вікторія Пилипчук

студентка II курсу магістратури кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
viktoriia.pylypchuk@naoma.edu.ua

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ БАНКНОТИ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: СТИЛІСТИЧНІ Й ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. *Мета статті* – дослідити розвиток української банкноти від початку існування до сьогодення, а також українську боністику через різноманітні аспекти, такі як: розвиток і трансформація дизайну, рідкісні екземпляри, лімітовані тиражі, похибки у друці, проблеми збереження та актуальності паперових купюр. **Методи дослідження.** Пошуковий метод застосовано для знаходження артефактів на вищезазначену тему, системний – для дослідження та вивчення огляду матеріалу за етапами розвитку, аналітичний – для визначення еволюції видозмінення, розвитку української банкноти. **Результати.** Досліджено розвиток української банкноти у функціоналі національної одиниці розрахунку на тлі становлення української державності у ХХ – на початку ХХІ ст. Розглянуто рідкісні екземпляри, колекційні тиражі, історія, особливості друку, паперу, видозмінення дизайну, номіналу, колористики, водяного знака. Порушено проблеми збереження української гривні, створення колекцій, міграції національних банкнот, їх знецінення як виду мистецтва. **Висновки.** Українська національна одиниця грошового розрахунку формувалася впродовж усього часу свого існування та піддавалася численним трансформаціям. Було створено різноманітну кількість екземплярів. Змінювався дизайн та склад паперу для друку. Гривня набула поширеності друку – це колекційні екземпляри в спеціальному захисному оформленні, лімітовані серії, приурочені до важливих національних подій, ювілейні банкноти з голографічними позначками та у форматі сувенірної продукції.

Ключові слова: українське мистецтво, боністика, карбованці, купони, гривня, паперові гроші України, колекційний обмежений тираж, тематична серія друку.

Volodymyr Petrashyk

PhD in Art Studies,

Associate Professor at the Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Arts and Architecture

volodymyr.petrashyk@naoma.edu.ua

Viktoriia Pylypchuk

2nd year Master's Student at the Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Arts and Architecture

viktoriia.pylypchuk@naoma.edu.ua

THE EVOLUTION OF UKRAINIAN BANKNOTES IN THE 20TH – AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: STYLE AND ARTISTIC FEATURES

Abstract. *The purpose of this article is to investigate the development of the Ukrainian banknote from the beginning of its existence to the present as well as to explore Ukrainian bonistics through the aspects such as development and transformation of design, rare copies, limited editions, printing errors, preservation problems. Methods.* *Exploratory – finding artifacts on the above-mentioned topic, systematic – research and study of the overview of the material by stages of development, analytical – determining the evolution of the modification, development of the Ukrainian banknote. Results.* *The paper studies the development of the Ukrainian banknote as a functional national unit of account amidst the formation of Ukrainian state in the 20th - at the beginning of the 21st century. The author outlines rare specimens, collector's editions, history, peculiarities of printing, paper, modification of design, denomination, coloring, watermark. The issues of preservation of the Ukrainian hryvnia, creation of collections, migration of national banknotes, their devaluation as a form of art are discussed. Conclusions.* *The Ukrainian national monetary unit was formed throughout its existence and underwent numerous transformations. A varying number of banknotes were created. The design and composition of printing paper was changing. A varying number of instances were created. The design and composition of printing paper was changing. The hryvnia has gained widespread printing - collector's copies in a special protective design, limited series dedicated to important national events, jubilee banknotes with holographic markings and in the format of souvenir products.*

Key words: *Ukrainian art, bonistics, karbovanets, coupons, hryvnia, paper money of Ukraine, collector's limited edition, thematic print series.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві паперові гроші сприймаються лише як тактильна одиниця розрахунку; а рідкісні екземпляри та лімітовані випуски банкнот використовують як спосіб власного збагачення. Відбувається неконтрольоване вивезення за кордон колекційних та унікальних екземплярів. Штучно створюється дефіцит. Унікальні серії, приурочені до різних історичних подій, майже не потрапляють у доступний загальний продаж. Колекціонери не мають змоги придбати ці екземпляри та поповнити колекцію, що є невіддільним та критичним складником з погляду збереження мистецтва боністики.

Актуальність дослідження. У статті вперше зібрано й простежено розвиток української банкноти як витвору мистецтва і як історичної одиниці, невід'ємної від процесу виборювання незалежності й становлення держави. Розглянуто колекційні екземпляри, особливості їх друку, видозміну та еволюцію української боністики загалом. Висвітлюються важливі теми стосовно обізнаності соціуму щодо коштовності державної одиниці розрахунку, її популяризації і збереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема української гривні не є новою у дослідженнях, проте і не є надто популярною. У багатьох працях вузько викладена інформація стосовно української боністики. Здебільшого розглядається стислий історичний розвиток [1] та тематика інфляції [2], зрідка можна прочитати оновлені факти про гривню. Матеріали подаються окремими аспектами цієї теми, відсутні комплексні праці з досліджуваної нами проблематики. Важливою для розуміння історичного контексту проблематики є стаття В. Терпила «Як готувалась і проводилась грошова реформа в Україні» [3]. Здебільшого статті про українські банкноти досліджують гривню в історичному аспекті та з погляду банківської справи [4], [5], або зосереджуються на візуалізації певних випусків гривні – це каталоги та колекційні видання [6], [7], [8].

Мета дослідження полягає в аналізі української банкноти як витвору мистецтва української боністики в різноманітних аспектах. Необхідно розглянути актуальні теми сьогодення, зокрема: збереження цінних екземплярів, розвиток і трансформація дизайну; цінність

художнього лімітованого тиражу та подарункових екземплярів. Важливо відстежити похибки у друці, проблеми збереження та актуальності паперових купюр у вжитку. Особливо вагомими є історичні аспекти, питання створення колекцій, знецінення та вивезення за кордон рідкісних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Історія української гривні сягає своїм корінням ще початків існування Київської Русі. Проте саме розвитку відображення у вигляді паперових грошей гривня набула лише на зорі ХХ століття. І хоча з погляду історії боністики паперова гривня доволі молода, вона стала невіддільним складником існування самостійної держави.

Першу українську банкноту створив художник Василь Кричевський як державну символіку щойно сформованої Української Народної Республіки. Перша паперова гривня є унікальним зразком мистецтва авторської каліграфії. Цей характерний шрифт і досі можемо побачити на сучасних монетах.

За часів Української революції 1917–1921 років з'явилася нагальна потреба у розробці національної валюти, без якої не могло бути самостійної суверенної Української держави. Насамперед необхідно було перетворити Київську контору Державного банку Росії на самостійний Державний банк України. 22 грудня 1917 року Центральна Рада ухвалила відповідний закон.

Вагомою відправною точкою у створенні паперової грошової одиниці є банкнота номіналом у 100 гривень, розроблена Георгієм Нарбутом. У її дизайн художник закрив потужний символізм, використавши в основі декору мотиви українського бароко XVII–XVIII століть. Купюра виконана у жовто-блакитній кольоровій гамі, й перше, що ми можемо побачити інформаційно, – це напис «Українська народна республіка». Прописаний номінал з гербом України в обрамленні вінка з квітів, фруктів, ягід, що уособлює плодючість української землі. Одним із характерних і впізнаваних символів урожайності є колоски пшениці у заплетеному вінку й у руках жінки в національному вбранні. Пшениця виступає одним з найпотужніших символів Української державності: жовтий колір прапора України – як поле врожаю пшениці. У банкноті закладено всю потрібну інформативність, яку треба знати про першу українську паперову гривню: рік створення, особистий підпис першого голови Державного українського банку М. Кривецького, скарбника, еквівалентна вартість – «1 гривня містить 8, 7 і 2 долі щирого золота» та підпис митця (іл. 1).

Іл. 1. Г. Нарбут. 100 гривень. 1918. [6]

1 березня 1918 року Центральна Рада ухвалила закон про запровадження нової грошової одиниці – гривні. Проте через кілька місяців після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського гривню у вжитку замінив карбованець. Були розроблені ескізи банкнот вартістю 10, 25, 50, 100, 250 та 1000 карбованців.

«На той час Україна не мала можливості друку та матеріалів для виготовлення якісних грошей. Невдалим досвідом послуговував друк банкноти у 1000 карбованців. Перший друк випущений друкарнею Кульженка у 1918 році. Друк відбувався за допомогою літографської машини, що і стало легкою здобиччю для шахраїв, які займалися підробками. Бо на той час банкнота не мала певного захисту – водяних знаків та гільйоширної сітки. <...>

Відбувався дефіцит валюти, тому карбованець було виведено із вжитку в липні 1918 року. На зміну знову приходить гривня. На той час Німеччина була союзником УНР після підписання Брест-Литовського мирного договору. Прийнято рішення надрукувати українські гроші у друкарні Берліну номіналом у 2, 10, 100, 500, 1000, 2000 карбованців. Але частина грошей так і не потрапила до України через складнощі перевезення – у Європі ще йде Перша світова війна. Створено білети позики номіналом у 1000 карбованців Державної скарбниці – облігації з дохідністю 3,6%. Пізніше через дефіцит розрахункових одиниць облігації набули сурогату паперових грошей» [2]. Загалом карбованець проіснував 5 місяців.

«У грудні 1918 року до влади приходять Володимир Винниченко та Симон Петлюра, відновлено УНР і гривню знову проголошено головною розрахунковою одиницею. За підрахунком протягом 1917–1921 рр. в обіг введено 24 паперових грошових знаків» [1].

Період боротьби за незалежність ОУН–УПА (з 1939 по 1954 рр.) призводить до появи такої одиниці розрахунку, як бофони, загалом

було створено близько 500 різновидів. На той час існувало два види бофонів – однобічний та двобічний. Двобічний використовувався у вжитку рідко. Для цієї грошової одиниці характерні ознаки зображення національної символіки та символіки ООН і УПА. Тематика мала характер, що закликав до дій. Наприклад, на найвідомішій серії бофонів – «Волинській», створеній у 1945–1946 роках художником Нілом Хасевичем, – ми бачимо військову тематику. Попри різноманітність оформлення, на кожному екземплярі є прапор з тризубом та написом «За українську самостійну соборну державу» (іл. 2). Бофони перебували в обігу щонайменше у дванадцяти областях України, Білорусі та частково на територіях Австрії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Чехії.

Іл. 2. Н. Хасевич. 300 бофонів. 1945, з серії бофонів «Волинська» 1945–1946. [9]

Надалі на території України в обігу перебували радянські гроші, поки в розрахунковий обіг не увійшли купони.

«16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР проголосила суверенітет України. Оскільки дійсним платіжним засобом залишились рублі СРСР, з метою захисту споживчого ринку було запроваджено відрізнити купони, які видавалися разом із заробітною платою і використовувалися під час розрахунків за продовольчі і промислові товари.

Картки споживача 1990–1991 рр. є недостатньо вивченою темою, оскільки виготовлялися на різних підприємствах в усіх областях УРСР та інколи на папері, що був у наявності, проте не узаконеному Кабміном УРСР» [8, с. 7].

Маючи збережені екземпляри карток споживача, можемо спостерігати за зміною кольору та відтінків, на котрі впливав друк у різні місяці випуску. Наприклад, номінал картки споживача у 20 карбованців

1990–1991 років вирізняється найбільшим різноманіттям кольору. У листопаді 1990 року картка мала бузкове тло у дрібний візерунок, без позначки друкарні (втрачений екземпляр), у грудні 1990 року – блідо-бузкове тло у дрібний візерунок, з позначкою друкарні. Надалі, у 1991 році, залишається дрібний візерунок, але змінюються кольори: січень – жовте тло, лютий – насичене бузкове, березень – бузкове, квітень – морквяне, травень – блідо-бузкове, червень – блідо-блакитне, липень – сіро-синє (втрачений екземпляр). Із серпня вводиться орнаментальна смужка, а тло змінюється: серпень – жовте, вересень – блакитне, жовтень – рожеве, листопад – синьо-фіолетове, грудень – салатове.

«9 вересня 1991 року Президія Верховної Ради України ухвалює постанову про введення в обіг з 1 січня 1992 року купонів багаторазового використання. А 7 листопада 1992 року Указом Президента «Про реформу грошової системи України» з 23.00 години 12 листопада 1992 року припинено функціонування рубля на території України. Купонокарбованці зразка 1991 р. виготовлено на замовлення Національного банку України банком Imprimerie Speciale de Banque (Франція). На більшості банкнот є ультрафіолетовий захист у вигляді напису номіналу, вертикально ліворуч. Банкноти номіналом 1, 3 та 50 карбованців зустрічаються без ультрафіолетового захисту. При цьому всі інші ступені захисту, такі як водяні знаки і волокна, що світяться в ультрафіолеті, присутні» [8, с. 14].

Купонокарбованці 1991–1993 років номіналом у 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500, 1000, 2000, 5000 випускалися переважно із зображенням скульптурної постаті Либеді та графічним зображенням Софійського собору в Києві – на звороті. Карбованець номіналом у 5000 купонів у 1995 році в обіг не було випущено, а в 1994 році варіант дизайну і взагалі не розроблявся. З 1993 року випускають карбованець номіналом у 10 000 купонів із зображенням пам'ятника Володимиру Великому у Києві, на звороті – зображення будівлі Національного банку України. Цього ж року на замовлення Національного банку України розроблено два варіанти банкноти: одна – із зображенням пам'ятника Володимиру Великому і Маріїнського палацу в Києві на звороті; друга – із портретом Івана Котляревського та будівлею Національного банку на звороті.

З 1994 року у зв'язку з інфляційними процесами з друку виходять лише банкноти номіналом у: 10 000, 20 000, 50 000, 100 000, 200 000,

500 000. Купюри 1991–1994 років випуску вилучають, починаючи з номіналу в 100 і закінчуючи 200 000: на лицьовому боці із зображенням пам'ятника Володимиру Великому було допущено брак у серії номера – похибка у знаменнику «99». Якщо на лицьовому боці залишилося зображення Володимира Великого, то на звороті банкноти номіналом у 200 000 і 500 000 – зображення Національного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, а на банкноті номіналом у 100 000 – Маріїнський палац. У 1995 році виходить банкнота у 1 000 000 карбованців нового зразка із зображенням пам'ятника Т. Г. Шевченкові, на звороті – головний корпус Національного університету ім. Т. Г. Шевченка у Києві. Банкнота 1995 року номіналом у 2 000 000 карбованців не була випущена в обіг. На ній було зображено пам'ятник Богдану Хмельницькому в Києві, а на звороті – Маріїнський палац (іл. 3).

Іл. 3. 2000000 карбованців. 1995. [5, 44]

Змінювалися також водяні знаки за номіналами: від 1 до 5000 – паркет, від 10 000 до 100 000 – емблема НБУ, від 200 000 до 2 000 000 – гербовий щит з тризубом. Також у 1994 році були виготовлені компенсаційні сертифікати номіналом у 1 000 000 і 2 000 000. На них зображення Софіївської площі: дзвіниця Софії Київської та пам'ятник Богдану Хмельницькому; водяним знаком виступають зміщені квадрати. На звороті прописані умови і порядок використання сертифіката, номінал, підпис і печатка «для операцій». Також у 1995 році з'являється приватизований

майновий сертифікат у 1 050 000 карбованців – орнаментований аркуш та пояснювальний надпис, який особисто заповнюється та гаситься вологою печаткою.

Починаючи з квітня 1991 року одночасно з купонокарбованцями розроблявся дизайн гривні, над яким працювали митці Василь Лопата та Борис Максимович під керівництвом Володимира Матвієнка. У вересні 1991 року планували ввести у вжиток банкноти номіналом у 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100, 200 гривень. Але пізніше номінал у 3 і 25 гривень було замінено на 2 та 20. Таке рішення було прийнято, щоб відокремити українську культуру від радянських часів, адже йшлося саме про власну грошову одиницю розрахунку. Бо хоч і були випущені тимчасові купонокарбованці, через дефіцит власної валюти російський рубль продовжував перебувати у розрахунку до 1-го листопада 1992 року. Купонокарбованець був у вжитку до 1996 року, взявши на себе удар інфляції.

З 2 по 16 вересня 1996 року Указом Президента України проводилась грошова реформа. Купонокарбованці і далі були у вжитку, але протягом 15 днів були вилучені. На зміну прийшла гривня. Банкнота буде ще неодноразово змінюватись, доки набуде сучасного вигляду. Так, на перших купюрах надрукованих у 1992 році, зображено: на 1 гривні – портрет Володимира Великого та руїни Херсонеса, на 2 гривнях – Ярослава Мудрого та собор святої Софії Київської, на 5 гривнях – Богдана Хмельницького та Іллінську церкву в селі Суботіві, на 10 гривнях – Івана Мазепу та Києво-Печерську лавру, на 20 гривнях – Івана Франка та Львівський оперний театр, на 50 гривнях – Михайла Грушевського та будинок Центральної Ради України. Водяним знаком залишається тризуб, а номер серії складається з десяти цифр. Відбувається вилучення та заміна бракованих банкнот: 1 гривня – через брак у номері, а з 2 по 20-гривень – лише ті, в яких серія починається з «9».

У 1994 році дизайн гривні знову змінюється: банкнота стає барвистішою, портрети – об'ємнішими; серія змінюється на семизначний номер, водяний знак збільшується і дублює портрет діяча, зображеного на купюрі відносно номіналу. Купюра у 10 гривень мала також альтернативний варіант оформлення, де зображено автопортрет Т. Г. Шевченка

у шапці та кожусі (1860 р.). Ця банкнота не потрапить в обіг та залишиться незатвердженою пробою (іл. 4).

Іл. 4. 10 гривень. 1994 [5, 67]

У 1995 році випущено купюри номіналом у 20, 50, 100 та 200 гривень. На банкнотах номіналом 50, 100, 200 з'являється нова деталь — конгрев — опуклий візерунок на тлі номіналу. Орнамент на зворотному боці банкнот виконано у менш яскравій колірній гамі. Змінюється дизайн і 100-гривневої банкноти — це варіант купюри у 10 гривень 1994 року (незатвердженої проби), однак зі стриманішою колірною гамою. На лицьовому боці — зображення Тараса Шевченка у шапці та кожусі, а на звороті — Собор святої Софії Київської. На новій банкноті 200-гривневого номіналу — портрет Лесі Українки, і це єдина жінка, яка зображена на купюрах. На звороті — в'їзна башта Луцького замку. Важливу роль у відмінності банкнот буде відігравати підпис голови НБУ. Купюри неодноразово випускатимуть з однаковим дизайном, але зі зміненим підписом голів НБУ. Так, з 1991 по 2000 рік під підписом буде надпис «голова правління». Під час перебування на посаді Віктора Ющенка з 26.01.1993 по 11.01.2000 рр. такий підпис буде змінюватись декілька разів з надпису «голова правління» (під підписом) на надпис «Віктор Ющенко». Потім з'явиться надпис «Голова Правління банку», але вже над підписом. Такі банкноти цінуватимуться в колекціях боністів.

З 2004 року гривня знову набуває нового вигляду: портретне зображення збільшується у розмірі та не обрамляється, обличчя плавно переходять у тло банкноти, колір набуває іншого вигляду — застосовується монохромна

колірна гама. На 1 гривні тепер замість руїн Херсонеса зображено місто Володимира — Київ. З 2006 року випускають 1 гривню нової варіації: змінено колір з сіро-блакитного на жовто-блакитний, номінал немає обрамлення. На купюрах у 1, 2, 5, 10, 50, 200 на звороті, окрім архітектури, додається дотична до неї символіка. Наприклад, на 200 гривнях ми можемо побачити лелеку в польоті; портрет Лесі Українки зміщується на лівий бік банкноти. На 100 гривнях бачимо молодого Тараса Шевченка, а на звороті замість собору Софії Київської зображено кобзаря та хлопчика над Дніпром. Такий дизайн купюр протримається до 2016 року і трапляється у вжитку й донині. У 2006 році випущено номінал у 500 гривень із зображенням Григорія Сковороди та Києво-Могилянської академії. Портрет розташований з лівого боку банкноти. Увесь номінал вперше набуває голографічного захисту. У 2011 році виповнюється 20 років Національному банку України. До цієї події випустять колекційну серію 50-гривневої купюри у двох варіаціях. На купюру нанесуть голографічну позначку «НБУ 20 років». Така купюра буде випущена у картонному конверті загальним тиражем у 1000 шт., у другому варіанті — 100 шт. в оксамитовій коробочці з документом «Бона + плата».

У 2014 році виходить колекційна банкнота номіналом у 100 гривень, яка дасть поштовх до нових змін у дизайні гривні. Випущено дві банкноти з голограмою та без. Голограма у вигляді художньої палітри з трьома пензлями. Починаючи з банкнот номіналом від 100 гривень, з'явиться такий новий елемент, як захисна голографічна стрічка з номіналом купюр. Проте банкнота з голограмою буде траплятися частіше, ніж без. Від початку нанесення таких голограм банкноти набудуть цінності у колекціях боністів через індивідуальність, стан збереження та обмежений тираж. Також випускають лише один варіант 100 гривень, що буде виключно у колекційних наборах. Банкнота матиме дизайн 100-гривневої купюри зразка 2005 року. «До 200 років від народження Тараса Григоровича». На лицевій стороні замість номіналу в 100 гривень — надпис «200 років від дня народження». Наступною новою банкнотою у 2015 році стане номінал у 500 гривень із зеленою голограмою у вигляді розгорнутої книги.

З 2016 року буде змінено склад паперу: замість бавовни додаватимуть льон — це надасть більшої міцності під час використання. У цьому ж році відзначатимуть 160 років від дня народження Івана Франка. Саме таку голографічну позначку — «160 років від дня

народження» – буде додано до дизайну купюрою номіналом у 20 гривень, і таку банкноту можна буде побачити у вжитку. А вже з 2018 року вводиться до обігу така ж банкнота нового зразка, але без голограми. У 2019 році випускають нову 200-гривневу банкноту, до дизайну якої буде додано голограму у вигляді латаття.

У 2019 році в обіг введуть банкноту номіналом у 1000 гривень. На цій банкноті – портрет Володимира Вернадського та будинок Президії Національної академії наук України.

Банкноти нового зразка за виглядом наближені до європейської валюти. Розташування портретів переміщено до центру купюри, на звороті прибирають символи, залишаються тільки архітектурні пам'ятки. Науковці ототожнюють дизайн цієї гривні з доларовою купюрою. У 2004 році, розробляючи позначку гривні, на маленькій літері «є» хотіли використати дві вертикальні смужки як символ валюти, що міцно стоїть на ногах. Але такий знак фактично був би відзеркаленням латинської «є» і дуже б нагадував позначку долара. Тому вертикальні смужки змінили на горизонтальні.

У 2008 році українську гривню визнано найгарнішою та найміцнішою банкнотою у світі. Україна – лідер за популяризацією та підтримкою національної валюти у розвитку дизайну і випуском колекційних і подарункових екземплярів.

Варто також відзначити тематичні колекційні випуски банкнот.

У 2008 році випущено презентаційну бону (без номіналу) із зображенням портрета Пантелеймона Куліша, на звороті – фрагмент картини Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Буклет випущено: українською (тиражем 1200 шт.), російською (400 шт.) та англійською мовами (400 шт.).

У 2012 році випущено серію банкнот «Нумізмати́ка і фалеристика», присвячену річниці журналу, склад: банкнота у 15 карбованців – 15 років журналу «Нумізмати́ка і фалеристика» (стилізація під 50 карбованців УНР 1917 р.), на звороті – фрагмент медалі «10 років журналу “Нумізмати́ка та фалеристика”», без водяного знака; і банкнота 75 карбованців – 75-й номер журналу «Нумізмати́ка і фалеристика» (стилізація під 25 карбованців УНР 1917 р.), на звороті – фрагмент медалі «10 років журналу “Нумізмати́ка та фалеристика”», водяний знак – паркет.

У 2014 році – серія «Пропагандистські банкноти», склад: 3 червінці, 5, 25, 100 рублів і 100 гривень. Кожна банкнота має індивідуальний дизайн, номінал та закладену історію. Номінал у 3 червінці «Слава Україні! Героям слава!» (стилізація під 3 червінці СРСР 1937 р.), зображено портрет Степана Бандери,

на звороті – копія 3 червінців СРСР 1937 р.; 5 рублів «Слава нації! Смерть ворогам!» (стилізація під 5 рублів СРСР 1938 р.) – портрет Романа Шухевича, на звороті – копія 5 рублів СРСР 1938 р.; 25 рублів «Воля – або смерть» (стилізація під 25 рублів Російської імперії 1909 р.) – портрет Нестора Махна та фрагмент його ж вірша, на звороті – стилізація під 25 рублів Російської імперії 1909 р. та анархістська символіка; 100 рублів «Україна – понад усе!» (стилізація під 100 рублів СРСР 1961 р.) – портрет Симона Петлюри, на звороті – стилізація під 100 рублів СРСР 1961 р. та Києво-Печерська лавра; 100 гривень «Тарас Шевченко 200 років від дня народження» (стилізація під 100 гривень України 2005 р.). В усіх банкнот серії є спільний водяний знак – паркет та шестизначний номер без серії. Тираж становить 1152 шт.

У 2016 році – «Українська Антарктида», випущена до 20-річчя антарктичної станції «Академік Вернадський», має водяний знак – півмісяць, номіналом 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 купонів (стилізація під карбованці України 1991 р.), виконанні в монохромній гамі, без серії та номера, із зображенням пінгвіна з розправленими крилами, на звороті – антарктична станція та роза вітрів з надписом «20 років».

У 2017 і 2018 роках до 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр. випущено дві банкноти: «Українська народна республіка 1917 р.» та «100 гривень Українська народна республіка 1918 р.». Обидва випуски мають тираж у 100 000 екземплярів, водяний знак – тризуб.

У 2020 році виходить банкнота без номіналу: Леонід Каденюк – «Перший космонавт Незалежної України», зображено портрет Л. Каденюка, а на звороті – шатл «Колумбія», водяний знак – земна куля з меридіанами та паралелями. Тираж банкноти в буклеті – 40 000 штук.

Іл. 5. 500 гривень «Світ Григорія Сковороди». 2022. [2]

29 грудня 2022 році введено в обіг банкноту «Світ Сковороди» у 500 гривень до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди. Це банкнота зразка 2015 року із силуетною постаттю Г. Сковороди та надписом праворуч «300 СВІТ СКОВОРОДИ» (іл. 5).

Висновки. Під час дослідження нами простежено розвиток національної валюти на тлі становлення української державності. Українська національна валюта пройшла тривалий і нелегкий

шлях, перш ніж стати офіційною одиницею грошового розрахунку. Її дизайн неодноразово зазнавав змін. Змінювалася колірна гама, стилістика портретних зображень, орнамент на тлі, підпис голови НБУ, серія та номер за кількістю цифр. За роки використання та вдосконалення було додано: водяні знаки, гільйоширну сітку, голографічні позначки, номінал. Гривню почали випускати також у вигляді колекційних екземплярів у спеціальному захисному оформленні.

Список використаних джерел

1. Терпило В. Як готувалася і проводилася грошова реформа в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2006. Спецвипуск : серп. 2006. С. 14–21.
2. 500 гривень. Світ Григорія Сковороди. 2022. *Національний банк України* : сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/do-300-richchya-vid-dnya-narodjennya-grigoriya-skovorodi-v-obigu-zyavitsya-nova-pamyatna-banknota> (дата звернення: 17.02.2023).
3. Загреба М. Українські паперові гроші центральних випусків. Київ : Логос, 1997. 98 с. : іл. (Бібліотека журналу «Нумізмати́ка і фалеристика»).
4. Загреба М., Яценко С. Паперові гроші кінця XIX – початку XXI ст. в обігу України : каталог. Київ : Логос, 2019. 520 с. : іл.
5. Загреба М., Яценко С. Паперові гроші України з 1990 р. : каталог. Київ : ФОП Загреба М. М., 2021. 160 с. : іл.
6. Георгій Нарбут. 100 гривень. 1918. *Національний банк України* : сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah/uah-history> (дата звернення: 15.02.2023).
7. Перевозчиков В. І., Тимчик О. А. Історія економіки українських земель (кінець XIX – початку XXI ст.) : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2011. 472 с. : іл.
8. Харітонов Д. Українські паперові гроші, 1917–2017. Київ, 2017. 136 с. : іл.
9. Ніл Хасевич. 300 бофонів. 1945. З серії бофонів «Волинська» 1945–1946. *Національний банк України* : сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah/uah-history> (дата звернення: 15.02.2023).

References

1. Terpylo, V. (2006, Serp). Yak hotuvalasia i provodylasia hroshova reforma v Ukraini [How monetary reform was prepared and carried out in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy* [Visnyk of the National Bank of Ukraine], (Spetsvypusk), 14–21 [in Ukrainian].
2. 500 hryven. Svit Hryhoriia Scovorody [500 hryvnias. «The World of Grigory Skovoroda»] (2022). *Natsionalnyi bank Ukrainy* : sait [National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/do-300-richchya-vid-dnya-narodjennya-grigoriya-skovorodi-v-obigu-zyavitsya-nova-pamyatna-banknota> [in Ukrainian].
3. Zahreba, M. (1997). *Ukrainski papеровi hroshi tsentralnykh vypuskiv* [Ukrainian paper money of central edition]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
4. Zahreba, M. & Yatsenko, S. (2019). *Papеровi hroshi kintsia XIX–pochatku XXI st. v obihu Ukrainy* [Paper money of the late 19th and early 21st centuries in circulation in Ukraine]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
5. Zahreba, M. & Yatsenko, S. (2021). *Papеровi hroshi Ukrainy z 1990 r.* [Paper money of Ukraine since 1990]. Kyiv : FOP Zahreba M. M. [in Ukrainian].
6. Narbut H. (1918). 100 hryven [100 hryvnias]. *Natsionalnyi bank Ukrainy* : sait [National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah/uah-history> [in Ukrainian].
7. Perevozchikov, V. I. & Tymchik, O. A. (2011). *Istoriia ekonomiky ukrainskykh zemel (kinets XIX–pochatku XXI st.)* [History of the economy of Ukrainian lands (end of the 19th–beginning of the 21st centuries)]. Kyiv : KNT [in Ukrainian].
8. Kharitonov, D. (2017). *Ukrainski papеровi hroshi, 1917–2017* [Ukrainian paper money, 1917–2017]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Khasevych, N. (1945). 300 bofoniv. Z serii bofoniv Volynska 1945–1946 [300 bofons. From the Bofon Volynska series 1945–1946]. *Natsionalnyi bank Ukrainy* : sait [National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah/uah-history> [in Ukrainian].

Подано до редакції 01.03.2023